

УДК 821.161.2.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.34>

НАРОДНОПІСЕННІ ЕЛЕМЕНТИ В ЦИКЛІ ОПОВІДАнь ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «НАМИСТО»

FOLK LITERARY ELEMENTS IN THE CYCLE OF VOLODYMYR VYNNYCHENKO STORIES “NECKLACE”

Буряк О.Ф.,

orcid.org/0000-0002-7549-5007

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української та зарубіжної літератури

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

У статті проаналізовано функціональну роль народнопісенних елементів у циклі оповідань «Намисто» В. Винниченка, що реалізується переважно через актуалізацію підтексту. Інтертекстуальні фольклорні елементи сприяють гармонізації композиції циклу, оригінальному втіленню авторської ідеї.

Експлуатація рядків із дорослих народних українських пісень в якості заголовків дитячих оповідань увиразнює специфіку типів головних героїв – так званих дорослих дітей, які мають складні долі, мужньо долають життєві випробування, загартовуючись і набуваючи драматичного емоційно-почуттєвого досвіду. «Пісенні» назви визначають тему, пафос, настроєву домінанту творів. Заголовки-цитати – метафоричний психологічний ключ до розуміння динаміки переживань героїв («Віють вітри, віють буйні»), («Гей, чи пан, чи пропав», «Ой випила, вихилила»).

Народнопісенні елементи допомагають виразити світовідчуття, емоцію персонажів, задають вектор розвитку зовнішнього подієвого сюжету, акцентують важливі сюжетотворчі елементи – кульмінацію, розв'язку у психологічному сюжеті («Віють вітри, віють буйні», «Гей, чи пан, чи пропав», «Ой випила, вихилила»).

Пісня характеризує роль героїв у соціумі, житті інших людей (Корчун – «Гей, хто в лісі, обізвися»), опоетизовує ідеал (Кармалюк – «За Сибіром сонце сходить»). Одна й та сама пісня може виражати як схожі настрої і стани персонажів («Гей, не спиться»), так і різні почуття, стосунки між героями («Гей, ти, бочечко»), презентувати різні позиції, поведінкові моделі («Ой випила, вихилила»). Таким чином народнопісенні елементи часто поліфункціональні, зокрема можуть одночасно висвітлювати зміни у внутрішньому світі різних героїв («Та немає гірш нікому»).

Фольклорні елементи засвідчують оригінальність художнього оприявлення психологізму як сутнісної риси художнього стилю Володимира Винниченка.

Ключові слова: народнопісенні елементи, психологізм, почуття, герой, сюжет, оповідання.

The article analyzes the functional role of folk song elements in the series of short stories “Necklace” by V. Vynnychenko, which is realized mainly through the actualization of the subtext. Intertextual folklore elements contribute to the harmonization of the composition of the cycle, the original embodiment of the author's idea.

The use of lines from adult Ukrainian folk songs as titles of children's stories emphasizes the specifics of the types of protagonists – the so-called adult children who have difficult destinies, courageously overcome life's trials, hardening and gaining dramatic emotional experience. “Song” titles determine the theme, pathos, mood dominance of the works. Headlines-quotes are a metaphorical psychological key to understanding the dynamics of the heroes' experiences (“Winds are Blowing, Storms are Blowing”).

Folk song elements help to express the worldview, emotion of the characters, set the vector of development of the external event plot, emphasize important plot elements – the culmination, the denouement in the psychological plot (“Winds Blow, Blows Violent”, “Hey, or a Mister or is Missing”, “Oh, She Drank, She Swayed”).

The song characterizes the role of heroes in society, the lives of other people (Korchun – “Hey, Who's in the Woods, Respond Me”), poetizes the ideal (Karmalyuk – “The Sun Rises over Siberia”).

The same song can express similar moods and states of the characters (“Hey, Don't Sleep”), as well as different feelings, relationships between the characters (“Hey, You, Barrel”), present different positions, behavioral patterns (“Oh, She Drank, She Swayed”). Thus, folk song elements are often multifunctional, in particular, they can simultaneously highlight changes in the inner world of different characters (“But there is nothing worse than anyone”). Thus, folk song elements are often multifunctional, in particular, they can simultaneously highlight changes in the inner world of different characters (“And There Is Nothing Worse to Anybody”).

Folklore elements testify to the originality of the artistic manifestation of psychologism as an essential feature of Volodymyr Vynnychenko's artistic style.

Key words: folk song elements, psychologism, feelings, hero, plot, story.

Постановка проблеми. Цикл оповідань В. Винниченка «Намисто» привертає увагу багатьох дослідників, які висвітлювали різні його аспекти. Проте роль у ньому функціонально значущих народнопісенних елементів, що засвідчують закоріненість творчості письменника в українську культурну традицію, не була самодостатнім об'єктом вивчення, звідси впливає актуальність нашої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці всебічно осмислювали художню специфіку Винниченкового «Намиста». І. Р. Жиленко [5], здійснюючи порівняльний аналіз оповідань про дітей В. Винниченка й А. Аверченка через призму тематичних, стильових і мовно-стилістичних особливостей, побіжно зауважує оригінальність заголовків творів українського письменника. О. Вовк [3] визначає емоційний потенціал винниченківських дитячих оповідань, С. Присяжнюк [7] – їхні поетикальні особливості, комплекс засобів моделювання психологічного портрета, Н. Резніченко [8] – специфіку характеротворення. У розвідці О. Кирилюк [6] розглянуто функції фольклоризмів в оповіданні «Федько-халамидник». М. Варданян застосовує продуктивний методологічний комунікативний підхід, аналізуючи твори Винниченка, зокрема тлумачачи «пісенність» заголовків оповідань «Намиста»: «Найчастіше назви Винниченкових оповідань постають на основі українських пісень і відтворюють внутрішній стан письменника на момент написання твору – самотність та ізоляваність» [1, с. 34].

Постановка завдання. Мета нашої статті – з'ясувати функції народнопісенних елементів у творах про дітей В. Винниченка.

Об'єкт дослідження – цикл оповідань В. Винниченка «Намисто».

Виклад основного матеріалу дослідження. Народнопісенні елементи використовуються Володимиром Винниченком у сильній позиції – в якості заголовків оповідань циклу «Намисто», а також безпосередньо у текстах творів.

О. Гольник стверджує: «Автор недаремно обирає за заголовки рядки з народних пісень: вони

мають створити емоційний фон описуваних подій і характерів» [4, с. 38]. Погоджуючись із таким визначенням ролі назв оповідань, спробуємо проілюструвати ширший функціональний спектр цих елементів.

Важливо, що автор обирає назвами творів про дітей рядки саме із так званих дорослих пісень, що забезпечує виконання ними низки функцій.

На наш погляд, у такий спосіб насамперед акцентується оксиморонний тип героя – дорослої дитини. Дорослість дітей увиразнюється по-різному: вони змушені вирішувати складні, «дорослі» життєві проблеми, мають багатий, переважно драматичний емоційно-почуттєвий досвід, обумовлений сирітством чи напів сирітством (Санька «Віють вітри, віють буйні», Ляля «Та немає гірш нікому», Лана «Ой випила, вихилила»).

Наприклад, в оповіданні «Ой випила, вихилила» зображено восьмилітню дівчинку, яка веде домашнє господарство, доглядаючи хвору матір: «... і на базар ходить, і обід варить, і воду таскає. Та ще й материну роботу заказчикам розносить» [2, с. 168].

Автор наголошує, що самі діти в переважній більшості усвідомлюють необхідність раннього дорослішання, адже це допомагає їм гідно прийняти життєві виклики. Герой оповідання «За Сибіром сонце сходить...» Михась критично оцінює нетерплячість свого друга, який хоче негайно втекти з дому, не продумавши ретельно план втечі, не підготувавшись до неї: «Гаврик той, як дитина: гайда та гайда, наче йому було чотири роки, а не десять...» [2, с. 374].

На долю героїв Винниченка випадає, зазвичай, чимало випробувань, які лишають глибокі душевні рани і, перетворюючись на рубці, закарбовуються в дитячій свідомості болісним емоційно-почуттєвим досвідом.

Заголовки оповідань – це емоційні маркери, які передусім визначають пафос, настроєву тональність твору.

Назва оповідання «Віють вітри, віють буйні» – своєрідна метафорична модель емоційно-почуттєвої

картини в душах дев'ятирічної наймички Саньки і п'ятирічного господарського сина Гриня, «*владика, царя і бога над речами і людьми*» [2, с. 113]. Діти переживають справжнє потрясіння через відкриття внутрішнього світу іншої людини, вразливої і готової відкритися іншому у своїй беззахисності. Емпатія викликає щире каяття Гриня, його співчуття до дівчинки, в якій він раніше бачив з подачі дорослих лише наймичку: «... *невміло підносить руку до Саньчиного лиця і гладить так, як гладить його самого мама, коли його образить хто-небудь*» [2, с. 126]. А Санька, замість логічної помсти за колишні знущання над нею, зуміла пробачити своєму кривднику: «*А Саня все мовчить і тільки несміло гладить по стриженій темно-русявій голівці*» [2, с. 126].

Письменник подає щасливу психологічну розв'язку – катарсис, порозуміння і примирення дітей, котрих розділяє соціальна прірва: «*Гринь чує, як в очах йому знову стає гаряче-гаряче і жалько... І сльози вже котяться по щоках Гриня і йому, справді, стає легше*» [2, с. 127], Саньчина щока «*гаряча і мокра*» [2, с. 126]. Щирі дитячі сльози – це сльози очищення і духовного оновлення через переживання чужого болю:

*«Віють вітри, віють буйні,
аж дерева гнуться.*

Ох, як болить моє серце,

самі сльози ллються» [2, с. 126].

Образ буйних вітрів – пісенна метафора стихійних, потужних перетворень свідомості героїв, від неприйняття один одного і ненависті вони приходять до розуміння і співчуття. Кардинальні психологічні метаморфози стали можливими, коли діти лишилися наодинці, були позбавлені впливу дорослих. Таке нищення соціальних поведінкових стереотипів – своєрідний прорив у сферу ідеального буття. Діти, які найближчі до первісної істини, змогли зробити опинившись, хай і ненадовго, поза межами прагматичного дорослого світу.

В оповіданні «Гей, хто в лісі, обізвися» народнопісенний елемент презентує образ Корчуна як уособлення страху головного героя Зіня: «*І боялися його всі-всі, не тільки Зінь, навіть ота страшна босячня, що лежала по проваллях*» [2, с. 135]; «*Їм так страшно, що деякі з них пригинаються до землі й смішно навкарачки повзуть кудись убік*» [2, с. 141]. Образ Корчуна гіперболізований, змодельований у легендарному дусі: «*великий-великий, більший за всіх та кудлатий, та страшний*» [3, с. 134], із голосом «*гучним, як заводський гудок*» [2, с. 141], «*сильний та могутній*» [2, с. 134]. Він владарює над халамидниками, і пісня служить способом зв'язку з ними.

Підхоплення безпритульними хлопчиками співу Корчуна – визнання його авторитету і влади: «... *стане над проваллям.., як ревне пісню:*

Гей, хто в лісі, обізвися,

Гей, хто в темнім, одгукнися!

Та викрешем вогню, та закурим люльку,

Не журися!

Босяки знизу, неначе страшенно зрадивши, починали гукати, кликати, співати тої самої пісні» [2, с. 135–136].

Таким чином пісенний елемент виконує кілька функцій: представляє Корчуна й водночас є асоціативною проекцією почуття іншого персонажа (страх Зіня), відображає статус героя (беззаперечний авторитет сили Корчуна), є засобом впливу, комунікації (Корчун – халамидники).

В оповіданні «Гей, ти, бочечко» жартівлива пісня виконує своєрідну терапевтичну роль, створюючи оптимістичний настрій у героя, і маскувально-захисну функцію, приховуючи болі, комплекси сироти, відображає прагнення Семена Гедзя створити враження успішної, впевненої людини.

Також пісня позначає різні етапи розвитку стосунків між старшим і молодшим підпасичами. На початку твору пісня приховує підступний план вороже налаштованого Гедзя: помститися за нав'язливість меншому надокучливому Семену Комару, загнавши його череду на панський баштан: «*Семен Гедзь аж посміхається про себе, зловтішно зачорнівши діркою вибитих зубів. А щоб Семен Комар раніше часу не здогадався, він ізсуває кашкет на потилицю і заводить “Бочечки”»* [2, с. 152]. Наприкінці, коли герої врешті-решт порозумілися, усвідомили схожість своїх сирітських доль, дуєт хлопчиків засвідчив їхнє примирення: «*І голоси, обнявшись, ширяють над балками, над чередами, над мерехтливими хвилями розпеченого сонцем повітря*» [2, с. 163].

Таким чином підтекстова семантика пісні у творі виражає полярно протилежний характер стосунків між дітьми – ворожнечу і приязнь.

«Ой випила, вихилила» – твір, назвою якого є також рядки із жартівливої української народної пісні, де постає образ відчайдушної, сміливої жінки, яка «*Сама себе похвалила, / Бо я панського роду, / П'ю горілочку, як воду*» [2, с. 170]. Образ Ланки суголосний їй ризикованістю і відчайдушністю – «*сказилася дівчина, істинно сказилася. Ні поліція, ні каторжні роботи її не лякають*» [2, с. 177]. Героїня зважується відрізати гудзик у генерала, щоб виміняти його на цебер для хворої матері, аби та могла парити ноги. Такий спосіб вирішення проблеми можна обрати лише перебуваючи у стані безвиході.

Отже, назва твору – своєрідний психологічний ключ до розуміння насамперед образу сміливої, впевненої в собі Ланки, здатної піти на ризик задля досягнення мети. Цікаво, що оповідання, сюжет якого має в своїй основі соціально обумовлений конфлікт, розвивається у психологічному вимірі. Пісня акцентує ще один важливий момент – схожість і водночас відмінність емоційної реакції на кризову ситуацію дівчинки і її матері. Жінка, не спроможна знайти вихід із кризи, забезпечити власні найелементарніші життєві потреби і потреби своєї дитини, знаходить розраду в чарці і пісні, якою намагається витіснити свій відчай. Таким чином жартівливі рядки в контексті оповідання набувають драматичного звучання, гіркої іронії, віддзеркалюючи стан психологічно понівеченої особистості.

Ланка – образ сильної героїні, котра реагує на життєві труднощі тією ж самою піснею, але з уст дівчинки вона звучить як виклик, як самонавіювання, як безапеляційне ствердження перемоги: *«Тоді Ланка зупиняється й, затиснувши в руці сімака, немов хустинку тримаючи, дзвінко, загоносто, на весь пустир співає:*

*Ой випила, вихилила,
Сама себе похвалила,
Бо я панського роду,*

П'ю горілочку, як воду» [2, с. 194].

Безшабашність, відчайдушність дівчинки суголосна стану сп'янілої матері, обидві «напилися» лиха в житті: хвора мати з останніх сил заробляє шиттям, а донька від безвиході зважується на злочин. Поведінкові моделі героїнь, увиразнені пісенними елементами, ілюструють твердження психологів, зокрема думку О. Саннікової про те, що «емоційні переживання і особливості їх проявів... є тією сферою психіки, через яку здійснюються психокорекція, психотерапія, психологічна реабілітація кризових станів тощо» [9, с. 18].

У творі «Гей, не спиться» народна пісня відтворює тривогу як емоційну доміную героїв. Автор вибудовує цікаву паралель цього психологічного стану близнят Івашка і Любки та їхнього дядька Павла. Діти, особливо хлопчик, стривожені тим, що можуть втратити авторитет серед друзів не виконавши свою необачну обіцянку побудувати голубник і завести голубів: *«І Івашко не міг так спати, як спала Любка. А не раз, бувало, й він, як дядько Павлусь, вийде ввечері надвір, сяде на лавочці біля воріт та й заспіває:*

“Гей, не спиться й не лежиться,

І сон мене не бере...

Гей, пішов би до дівчини,

Дак не знаю, де живе...”» [2, с. 228–229].

Утрата спокою дядьком Павлусем, який *«чогось притих, похмарнів»* [2, с. 242], спровокована прагненням знайти рішення глобальної суспільної проблеми – встановлення соціальної справедливості. У такий спосіб оприявнюються різні аксіологічні системи героїв, обумовлені почасти психологічними віковими відмінностями. Фіксована письменником емоційна реакція героїв увиразнює специфіку внутрішнього світу персонажів. Мізерна з погляду дорослих подія може сприйматися дитиною як вселенська катастрофа. Разом з тим експлуатація автором одної пісні для відтворення переживань різних персонажів акцентує універсальність почуттів, їхню схожість за інтенсивністю, незважаючи на імпульс, причину їх виникнення.

Побутові перипетії мотивують розвиток психологічного сюжету – відбувається зближення дитячого і дорослого світів через емпатію: дядько переймається турботами племінників і допомагає їм грошима, спорудженням голубника, а діти жертвують кошти на порятунок Павла.

Пісня стає важливим сюжетотворчим елементом: співаючи її і почувши у відповідь спів ув'язненого дядька, Івашко дізнається про його місце перебування й передає інструменти для звільнення. Хлопчику загрожує небезпека, його можуть викрити і покарати, на ньому лежить велика відповідальність за долю рідної людини, тому цілком закономірно, що дитячі нерви вкрай напружені. У цьому кульмінаційному епізоді функція пісні виражати максимальну напругу й тривогу не знівелювалася, а поєдналася із сюжетотворчою.

В оповіданні «Гей, чи пан, чи пропав» пісня характеризує екстремальну ситуацію, в якій опинилися близнята Івашко і Любка, рятуючи свого улюбленого голуба з-під балки на височезному мурі. Хлопчик без перебільшення ризикував власним життям, адже мотузка, на якій його підтягували догори, могла і спринути з балки, і перетертися, й обірватися. Герой, справді, опинився перед вибором життя і смерті – чи пан, чи пропав.

Переможний спів Івашка, котрий благополучно опустився на землю із голубом, – емоційний контрапункт у творі, що відображає цілу гаму почуттів і переживань героя: найперше, – збудження від пережитої напруги, по-друге, – щастя, бо врятовано не просто птаха, а товариша, по-третє, – радості, що все обійшлося благополучно, по-четверте, – гордості за себе, свою винахідливість і відчайдушну сміливість,:

*«Як злетілися орли чайку рятувати,
Ворогів карати.*

Гей, чи пан, чи пропав, вдруге не вмирати!

Гей, нумо, хлопці, до зброї!!!» [2, с. 345].

Назва «Та немає гірш нікому» – рядки із сирітської пісні, які натякають на тему оповідання, соціальний статус героїв і, найголовніше, їхній емоційно-почуттєвий стан: гіркота, образа через відторгнутість і незахищеність. На початку твору автор змальовує дітей відгородженими від усього світу: *«Звідусіль, од усього світу загороджено їх: заду товстим та високим муром, а спереду густими, непролазними куцями бузку»* [2, с. 346]. Ця картина проситься для психоаналітичних інтерпретацій: хлопчики прагнуть знайти захист, метафоричний аналог материнського лона. Сашко і Ляоня вирішують розпочати самостійне доросле життя: *«Та й будуть вони десь разом за пастухів чи шевцями в якогось хазяїна»* [2, с. 347], але спосіб обирають дитячий: Ляоня вчинить бешкет, за який його виженуть із гімназії, і хлопці будуть вільні у своїх діях.

Через пісню наймички Федоськи відтворюється не лише її співчуття хлопцю, а й переживання Ляоні після жорстокого побиття його дядьком-опікуном за порушення дисципліни в гімназії:

«Та немає гіри нікому,

Як тій сиротин,

Та ніхто ж не пригорне

При лихій годині» [2, с. 370].

Пісенні вставки в оповіданні «За Сибіром сонце сходить» відображають гру уяви дітей, які приміряють на себе роль народного месника, мріють про нове, самостійне життя:

«За Сибіром сонце сходитьь.

Гей, там і заходитьь.

Гей, там славний Кармелюка

Десь по світі бродить» [2, с. 126].

Романтичний образ вабить не стільки бажанням погратися в розбійників, властивим усім дітям, як можливістю вирішити актуальні життєві проблеми.

Михась із дуже бідної сім'ї, де батьківського заробітку не вистачає навіть на взуття всім дітям, тому в родині часто виникають сварки і побой: *«оперіцить Михася ляпасом так, що аж на другий день у вусі щось шумить, неначе там вода закипає»* [2, с. 377]. Не краще жилося й Гаврику: *«батько пиячив, бився, мати все плакала, діти скиглили»* [2, с. 377].

Дорослість хлопчиків виявляється в тому, що вони не гніваються на своїх батьків, розуміючи, що причиною їхніх зривів є безвихідь,

злидні. Саме тому діти мріють стати розбійниками, як Кармелюк, допомогти рідним і знайомим подолати фінансові труднощі: *«От і ми так будемо. І зараз же ти своєму татові, а я своєму... А Сидоренчиси на всіх її дітей, аж тисячу рублів дамо. Нехай не старцює»* [2, с. 379].

Пісня втілює образ ідеального героя, наближення до якого усвідомлюється дітьми як спосіб розв'язання їх життєвих проблем.

Висновки. Експлуатація пісенних елементів у циклі оповідань «Намісто» В. Винниченка засвідчує, що глибинний психологізм – іманентна риса його художнього стилю. Цитати, ремінісценції виконують важливі функції, що реалізуються переважно через актуалізацію підтексту. Концептуально важливою є акцентуація типів героїв оповідань – дітей дорослих за способом життя та емоційним досвідом – через використання в якості заголовків творів рядків із дорослих народних українських пісень. Такі «пісенні» назви інколи визначають тему, настроєвість, пафос твору. Народнопісенні елементи здебільшого відтворюють домінуючий стан, почуття, допомагають виразити емоцію персонажів, посилюють динаміку руху зовнішнього побутового сюжету, увиразнюють кульмінацію, розв'язку у психологічному сюжеті («Віють вітри, віють буйні», «Гей, чи пан, чи пропав», «Ой випила, вихилила»).

Пісня – асоціативний маркер героїв, який характеризує їхню роль у соціумі, житті інших героїв, спосіб впливу на них (Корчун – «Гей, хто в лісі, обізвися»), втілює ідеал (Кармелюк – «За Сибіром сонце сходить»). Одна й та сама пісня може виражати подібні стани різних персонажів («Гей, не спиться») і різні почуття, характер стосунків між героями («Гей, ти, бочечко») залежно від перебігу сюжету, презентувати різні життєві позиції, поведінкові моделі («Ой випила, вихилила»).

Інтертекстуальні елементи гармонізують цикл «Намісто» на композиційному рівні, сприяють органічному втіленню авторської ідеї.

Український фольклор – це та призма, через яку можна відкрити нові художні смисли творчості Володимира Винниченка. Зокрема вивчення фольклорних вкраплень дасть можливість осмислити оригінальні форми вираження ідеї, засоби характеротворення, способи оприявлення авторського ставлення до зображуваного тощо. Перспективним у цьому руслі видається й дослідження жанрової природи творів в контексті неореалізму, осягнення психологічних автопроєкцій для глибшого розуміння творчої особистості митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варданян М. Концепція адресата збірки оповідань В. Винниченка «Намисто» у контексті літератури для дітей та юнацтва 20-х років ХХ ст.. *Література. Діти. Час : Вісник Центру дослідження літератури для дітей і юнацтва*. 2013. Вип. 4. С. 32–39.
2. Винниченко В. Кумедія з Костем : оповідання / післям. В. Панченка, С. Присяжнюк; худож. Н. В. Кохаль. Київ : Школа, 2005. 432 с.
3. Вовк О. Емоційний потенціал дитячих оповідань Володимира Винниченка. Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. Вип. 12. С. 193–198.
4. Гольник О. Краєзнавчий аспект оповідань В. Винниченка про дітей (художній образ Єлисаветграда кінця ХІХ – початку ХХ століття). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки*. 2010. Вип. 92. С. 36–45.
5. Жиленко І. Р. Дитяча тематика в емігрантській малій прозі В. Винниченка й А. Аверченка. *Філологічні трактати*. 2017. Т. 9. № 4. С. 146–154.
6. Кирилюк О. С. Фольклорні інклюзії в художній прозі Володимира Винниченка (на прикладі оповідання «Федько-халамидник»). *Літературознавчі студії : збірник наукових праць*. Київський національний університет імені Т. Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. Випуск 32. С. 116–122.
7. Присяжнюк С. Психологізм дитячих оповідань Володимира Винниченка (принципи і засоби зображення характерів) : дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2006. 188 с.
8. Резніченко Н. А. В. Винниченко: в духовних глибинах дитячих світів. *Літературознавчі студії : збірник наукових праць*. Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. Випуск 32. С. 218–225.
9. Саннікова О. П. Переживання кризи: диференціально-психологічний аналіз. *Наука і освіта*. 2015. № 10. С. 16–22.